

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2021.gada 4.oktobrī Nr. 1-5/238

Rīgas sociālās aprūpes centrs "Stella maris"
stella.maris@riga.lv

Latvijas Republikas Labklājības ministrija
lm@lm.gov.lv

Rīgas domes Labklājības departaments
dl@riga.lv

*Par cilvēktiesību nodrošināšanu
RSAC "Stella Maris"*

Viena no tiesībsarga funkcijām ir veicināt privātpersonas cilvēktiesību aizsardzību.¹ Tādēļ par vienu no prioritātēm tiesībsarga darbā ir izvirzīta personu ar īpašām vajadzībām tiesību aizsardzība ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevenzijas daļas vadītāja Z.Rūsiņa, Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevenzijas daļas vecākā juriste S.Garsvāne un Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas Prevenzijas daļas konsultante sociālajos jautājumos V.Sproģe-Saksone 2021. gada 2. septembrī bez iepriekšējā brīdinājuma apmeklēja Rīgas pilsētas sociālās aprūpes centru "Stella Maris" (turpmāk - Institūcija).

[1] Vizītes dienā Tiesībsarga biroja pārstāvji tikās ar Institūcijas direktori I.Andersoni un citiem atbildīgajiem darbiniekiem. Vizītes laikā tika intervēti arī atsevišķi klienti, lai noskaidrotu viņu viedokli par Institūcijā noteikto darba organizāciju Covid-19 infekcijas izplatības ierobežojumu laikā un arī sniegtajiem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem.

Vizītes mērķis bija ne tikai iepazīties ar cilvēktiesību nodrošināšanas aspektiem, bet arī iepazīties ar apstākļiem Institūcijā pēc Covid-19 infekcijas izplatības ierobežojumu

¹ Tiesībsarga likuma 11. panta 1. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=133535>

ieviešanas valstī. Apmeklējot Institūciju, uzmanība tika pievērsta arī jautājumiem par klientu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, klientiem sniegtajiem sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem, kā arī vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā.

Vizītes dienā Institūcijā ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus saņēma 100 klienti - to skaitā pensijas vecumu sasniegušas personas, personas ar invaliditāti un personas, kuras nonākušas krīzes situācijā vai atveseļošanās periodā pēc smagām slimībām un traumām pašaprūpes spēju nostiprināšanai.

Apmeklējot Institūciju, Tiesībsarga biroja pārstāvji konstatēja vairāku cilvēktiesību standartu neievērošanu, kā arī Latvijas normatīvajos aktos noteikto principu pārkāpumus.

[2] **Attiecībā uz vispārējiem sadzīves apstākļiem** vizītes dienā tika secināts, ka Institūcijā ir divi dzīvojamie korpusi un klienti pārsvarā ir izvietoti 2-vietīgajās un 3-vietīgajās istabās. Tomēr institūcijā ir arī viena 5-vietīga istaba, kura ir sadalīta uz pusēm, veidojot 3-vietīgu un 2-vietīgu bloku un kurā klientu gultas ir izvietotas tuvu viena otrai.

No starptautisko cilvēktiesību viedokļa raugoties, vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā ir jābūt ne tikai higiēnas prasībām atbilstošiem, bet arī tādiem, kas nepieļauj pārapsūtošību istabās. Tādējādi klientu izvietošana trīsvietīgajās istabiņās nespēj nodrošināt nepieciešamo komforta līmeni, īpaši situācijās, ja klientu gultas atrodas cieši viena blakus otrai un klientiem ikdienas dzīvē nav nodrošināts nepieciešamais privātums.

[2.1] Institūcijā ir divas slēgtās nodaļas, kurās ir dzīvo klienti ar demenci. Apskatot vairāku klientu istabas tika secināts, ka atsevišķas no tām bija iekārtotas mājīgā gaisotnē un individualizētas (TV, personīgās mantas, u.tml.).

Tajā pašā laikā tika konstatēts, ka abās slēgtajās nodaļās, kur dzīvo klienti ar demenci istabas ir bezpersoniskas un tajās atradās tikai gultas, naktsskapīši un skapis.

Nemot vērā, ka Institūcija klientiem nodrošina pastāvīgu dzīvesvietu, nav pieļaujama situācija, ka vairāki klienti, kuri veselības stāvokļa vai citu iemeslu dēļ nav spējīgi iekārtot savas istabas personalizēti, mājīgi un vizuāli pievilcīgi, ir spiesti dzīvot telpās, kas līdzinās ārstniecības iestāžu vai kopmītnes telpām.

[2.2] Vizītes dienā tika konstatēts, ka Institūcijas ēkās nav nodrošināta klientu vajadzībām atbilstoša vides pieejamība. Proti, Institūcijas telpu plānojums nav piemērots klientiem ar kustību traucējumiem un klientiem, kas pārvietojas riteņkrēslā. Institūcijas nodaļas ir izvietotas ēkās ar izteikti stāvām kāpnēm, kas ievērojami apgrūrina personu pārvietošanos starp stāviem. Klientiem ar kustību traucējumiem, kuri dzīvo institūcijas 2. stāvā, faktiski netiek nodrošināta iespēja izklūst no telpām, kā arī netiek nodrošinātas regulāras pastaigas svaigā gaisā, jo Institūcijā nav ierīkots lifts. Līdz ar to klienti ar kustību traucējumiem, kuri dzīvo 2. stāvā, ir spiesti visu laiku pavadīt savās istabās un institūcijas telpās.

Minētais problēmjautājums vizītes laikā tika pārrunāts ar Institūcijas direktori, kura norādīja, ka katru gadu jautājums par vides pieejamības nodrošināšanas nepieciešamību tiek aktualizēts sarakstoties ar atbildīgajām Rīgas domes struktūrvienībām. Tomēr vairāku gadu garumā, jautājumu par Institūcijas klientiem atbilstošas vides pieejamības nodrošināšanu ilgtermiņā līdz šim nav izdevies atrisināt.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt regulāras pastaigas svaigā gaisā visiem Institūcijas klientiem, organizējot šādu iespēju arī klientiem ar kustību traucējumiem un klientiem, kas pārvietojas ritenkrēslā.
2. Sniegt klientiem nepieciešamo atbalstu dzīvojamo istabu individualizēšanā, tādējādi veidojot tīkamu mikrovidi visās klientu istabās un nodaļās.

[3] **Jautājumā par pārvietošanās brīvību** sakarā ar Institūcijā ieviesto kārtību Covid-19 izplatības novēršanai tika secināts, ka klientu un viņu piederīgo tikšanās kopš 2020. gada marta mēneša un līdz 2021. gada vasarai faktiski nav tikušas nodrošinātas. Savukārt komunikācija starp klientiem un piederīgajiem notika pārsvarā telefoniski.

Saskaņā ar Institūcijas darbinieku sniegto informāciju, klientu tikšanās klātienē ar piederīgajiem faktiski nav notikušas kopš Covid-19 pandēmijas sākuma 2020. gada 14. martā līdz 2020. gada vasarai, kad valstī noteiktie ierobežojumi tika mazināti. Līdz ar to, savstarpēji vienojoties ar Institūcijas darbiniekiem, klientu piederīgajiem bija iespēja satikt savus tuviniekus 2020. gada vasaras mēnešos. Savukārt kopš 2020. gada rudens klientu tikšanās klātienē ar piederīgajiem tika ierobežotas.

Kopš 2021. gada vasaras Institūcija nodrošina klientu un viņu piederīgo tikšanās klātienē. Lai apciemotu savu tuvinieku institūcijā, ir nepieciešams telefoniski sazināties ar vadītāju un vienoties par plānotās vizītes dienu un laiku.

No cilvēktiesību viedokļa raugoties, ir svarīgi nodrošināt, lai jebkādi tiesību ierobežojumi, kas šobrīd tiek piemēroti ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju klientiem saistībā ar Covid-19 izplatības novēršanu, būtu samērīgi un to rezultātā klientiem gan tiešā, gan arī netiešā veidā netiktu nodarīts kaitējums.

Akcentējams, ka visiem institūcijā noteiktajiem klientu tiesību ierobežojumiem ir jābūt ne tikai izskaidrotiem ikvienam klientam saprotamā veidā, bet arī pamatotiem uz objektīviem apsvērumiem. Turklāt svarīgi ir atcerēties par ikviena klienta individuālajām vajadzībām, nepieļaujot pārlietu klientu tiesību ierobežošanu, kas varētu radīt papildu konfliktsituācijas un arī grūtības komunikācijā ar klientiem un viņu tuviniekiem.

[3.1] Saskaņā ar Veselības ministrijas un Labklājības ministrijas sniegtajām rekomendācijām Institūcijā ir ierīkotas divas atsevišķa telpas (medicīniskie izolatori), kas ir paredzētas ar Covid-19 inficēto klientu izolācijai un kurās ir paredzētas vietas 6 personām.

Vienas medicīniskās izolācijas telpa ir izvietota 1. korpusa ēkas 1. stāvā un tajā ir ievietotas 2 gultas, kā arī atsevišķa sanitārā telpa (tualetes, duša un izlietne).

Savukārt otra medicīniskā izolatora telpa ir izvietota 1. korpusa ēkas 2. stāvā un tajā ir ievietotas 4 gultas, kā arī atsevišķa sanitārā telpa (tualetes, duša un izlietne).

Vizītes dienā medicīniskā izolatora telpās nav bijis ievietots neviens institūcijas klients.

Saskaņā ar Institūcijas darbinieku sniegto informāciju, izolācijas telpā ievietotajiem klientiem netiek nodrošinātas regulāras nodarbības (ņemot vērā individuālajos sociālās aprūpes vai sociālās rehabilitācijas plānā noteiktos mērķus), kā arī ikdienas pastaigas svaigā gaisā arī gadījumos, kad klienta veselības stāvoklis to pieļauj.

Papildus, Tiesībsarga biroja pārstāvji nav guvuši pārliedību, ka visi klientu medicīniskās izolācijas gadījumi tiek dokumentēti, ņemot vērā noteikto kārtību.

Nenoliedzami, ka visas personas, kuras saņem pakalpojumus ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās, ir uzskatāmas par vienu no augsta riska grupām masveida saslimstībai ar Covid-19, tādēļ īpaša uzmanība ir jāvelta, lai institūciju klientu tiesības uz veselības aprūpi tiktu nodrošinātas ne tikai savlaicīgi un kvalitatīvi, bet arī atbildīgi ievērojot visas Veselības ministrijas sniegtās rekomendācijas.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt izolācijā ievietotajām personām ikdienas pastaigas vai vingrošanu ārā (ja nav medicīnisku kontraindikāciju), kā arī jēgpilnas aktivitātes (lasīšana, TV, radio) un iespējas uzturēt kontaktu ar ārpasauli, lai kompensētu kaitīgo ilgtermiņa izolācijas iedarbību.
2. Nodrošināt visu medicīniskās izolācijas gadījumu dokumentēšanu, kā arī nodrošināt, lai klientus izolācijas periodā regulāri uzraudzītu ārstniecības personas.

[4] **Attiecībā uz klientu līdzdalību nodarbībās un brīvā laika pavadīšanas iespējām** tika secināts, ka saskaņā ar Institūcijas darbinieku sniegto skaidrojumu, kopš 2020. gada marta mēneša, visas klientiem paredzētās nodarbības un brīvā laika pavadīšanas pasākumi bija atcelti vai arī ierobežoti, lai nepieļautu Covid-19 izplatības riskus institūcijā. Savukārt daļa nodarbību esot notikušas individuāli, klientu istabās.

Tiesībsarga biroja pārstāvji secināja, ka Institūcijā ir ierīkota neliela atsevišķa nodarbību telpa, kur klientiem vienuviet būtu pieejamas dažādas nodarbības un arī brīvā laika pavadīšanas iespējas. Tomēr minētā telpa ir samērā neliela izmēra, kā arī tajā trūkst nepieciešamā aprīkojuma, lai nodrošinātu atbilstošas nodarbības visiem Institūcijas klientiem.

Rezultātā tika novērots, ka Institūcijas klienti lielāko daļu sava laika pavada bezmērķīgi, atrodoties savās istabās vai arī sēžot atpūtas stūrīšos un skatoties televīzijas raidījumus, ko nevar uzskatīt par saturīgu brīvā laika pavadīšanu personām, kuras ilgtermiņā saņem institucionālos pakalpojumus.

Izvērtējot Institūcijas 2021. gada septembra mēneša nodarbību un pasākumu plānu, Tiesībsarga biroja pārstāvji nekonstatēja, ka Institūcijas klientiem tiek organizētas regulāras nodarbības un saturīga brīvā laika pavadīšanas pasākumi, kas būtu atbilstoši klientu individuālajām vajadzībām un sociālās rehabilitācijas plānos noteiktajiem mērķiem.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt visiem Institūcijas klientiem regulāras nodarbības, ņemot vērā klientu individuālo spēju izvērtējumu un plānoto mērķu sasniegšanu.
2. Nodrošināt visiem Institūcijas klientiem saturīga brīvā laika pavadīšanas iespējas un aktivitātes, lai nepieļautu klientu esošo dzīves iemaņu samazināšanos un zudumu.
3. Visās Institūcijas nodaļās nodrošināt klientiem informācijas pieejamību par plānoto iknedēļas un ikmēneša nodarbību un pasākumu grafiku.

[5] **Attiecībā uz sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas jautājumiem** tika konstatēts, ka saskaņā ar Institūcijas darbinieku veiktajiem ierakstiem klientu aprūpes

grafikos 2021. gadā, vairākiem klientiem personīgās higiēnas pasākumi (mazgāšana, roku un nagu kāju aprūpe, gultas veļas maiņa) tiek nodrošināti vidēji vienu reizi mēnesī vai pat retāk, kas ir pretrunā ar Latvijas normatīvajos aktos noteikto kārtību².

Saskaņā ar Institūcijas direktora sniegto skaidrojumu, klientiem nepieciešamie personīgās higiēnas pasākumi tiek nodrošināti savlaicīgi. Tomēr, ne visās situācijās Institūcijas darbinieki, kuri ir iesaistīti klientiem nepieciešamās aprūpes sniegšanā, savlaicīgi aizpilda visas nepieciešamās veidlapas par aprūpes procesu veikšanu.

Ņemot vērā konstatēto, Tiesībsarga biroja pārstāvji nav guvuši dokumentālus pierādījumus, ka Institūcijas darbinieki atbildīgi izturas pret klientiem paredzētās savlaicīgas aprūpes nodrošināšanu un korektu klientu lietās esošu dokumentu aizpildīšanu.

[5.1] Analizējot atsevišķu klientu individuālos sociālās rehabilitācijas plānos noteiktās problēmas, mērķus un uzdevumus, Tiesībsarga biroja pārstāvji secināja, ka klientu problēmas tiek definētas vispārīgi un sasniedzamais rehabilitācijas mērķis nav novērtējams, kas nesniedz skaidru priekšstatu par konstatētajām problēmām un kopējo dinamiku darbā ar klientu.

Atsevišķu klientu rehabilitācijas plānos nospraustie mērķi tika definēti ļoti vispārēji: – “turpināt sociālās aprūpes procesu”, “sociālā aktivizēšana aprūpes procesa ietvaros” u.tml. Turklāt, vairākos klientu sociālās rehabilitācijas plānos bija atrodams vien ieraksts – “atlikt sociālās rehabilitācijas procesa uzsākšanu veselības stāvokļa dēļ”.

Lai klienti saņemtu savām individuālajām vajadzībām atbilstošus sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, klientu plānos noteiktajiem mērķiem ir jāatbilst klienta izvērtēšanā noteiktajiem mērķiem. Savukārt, lai izvirzītie mērķi būtu jēgpilni, tiem jābūt definētiem tādā veidā, lai vēlāk varētu izvērtēt un analizēt sasniegto vai nesasniegto rezultātu. Pretējā gadījumā institūcijas starpprofesionāļu komanda nevarēs pārliecināties par klienta funkcionālo spēju atjaunošanu, uzlabošanu vai pasliktināšanos. Ieteicams plānu izstrādē ņemt vērā klienta funkcionālo spēju izvērtējuma rezultātus. Savukārt plāna aktualizēšanā nepieciešams iesaistīt pašus klientus, gan noskaidrojot viņu viedokli un vēlmes, gan arī motivējot un iesaistot noteikto problēmu risināšanas procesā.

Izvērtējot atsevišķu klientu lietas, Tiesībsarga biroja pārstāvji nevarēja pārliecināties par individuālu darbu ar klientiem - dokumentos pietrūka pārskatu par speciālistu veikto darbu ar klientiem.

Vizītes laikā ar Institūcijas atbildīgajiem darbiniekiem tika pārrunāti problēmjautājumi par sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas nodrošināšanu, sniedzot ieteikumus par multidisciplināru pieeju ikviena klienta izvērtēšanā, lai ilgtermiņā panāktu ne tikai kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu, bet arī ievērotu klientu vislabākās intereses.

Rekomendācijas:

1. Nodrošināt Institūcijas darbiniekiem papildus apmācības attiecībā uz klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas dokumentācijas aizpildīšanu, novēršot neatbilstošu ierakstu veikšanu klientu dokumentos.
2. Nodrošināt multidisciplināru pieeju ikviena klienta izvērtēšanā, nosakot klientu sociālās rehabilitācijas plānos noteiktās problēmas, mērķus un uzdevumus.

² Ministru kabineta 2000. gada 12. decembra noteikumu Nr. 431 “Higiēnas prasības sociālās aprūpes institūcijām” 8.1. un 14.¹ punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/13628-higienas-prasibas-socialas-aprupes-institucijam>

3. Veikt individualizētu pieeju klientu sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas plānu dokumentēšanā un aktualizēšanā.

[6] Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums³ paredz, ka ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcija ir sociālā institūcija, kas nodrošina personai, kura vecuma vai veselības stāvokļa dēļ nespēj sevi aprūpēt, mājokli, pilnu aprūpi un sociālo rehabilitāciju.

Savukārt Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 4.2. un 4.3. apakšpunkts⁴ ikvienam sociālo pakalpojumu sniedzējam uzliek par pienākumu sociālo pakalpojumu satura un apjoma plānošanu un nodrošināšanu atbilstoši klienta vajadzībām, vienlaikus sniedzot skaidrojumu klientam par sociālā pakalpojumā nepieciešamajām izmaiņām, mainoties klienta funkcionālajam stāvoklim vai citiem apstākļiem.

Vienlaikus minēto noteikumu 4.4. un 4.7. apakšpunkts paredz arī pienākumu nodrošināt klienta ģimenes vai māsaimniecības locekļu iesaistīšanu sociālā pakalpojuma sniegšanas procesā (izņemot gadījumus, ja tas nav klienta interesēs) un sociālo pakalpojumu sniedzēja ētikas principu ievērošanas pienākumu un darbību klienta labākajās interesēs.

Pamatojoties uz normatīvajā regulējumā noteikto sociālo pakalpojuma sniedzēja pienākumu nodrošināt ikvienam klientam viņa individuālajām vajadzībām atbilstošu sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju, aicinu Institūcijas administrāciju veikt sekojošas darbības klientu cilvēktiesību un vislabāko interešu nodrošināšanā:

1. Nodrošināt klientiem iespēju pārvietoties arī ārpus institūcijas teritorijas, ievērojot nepieciešamos drošības pasākumus. Jebkādiem institūcijas noteiktajiem ierobežojumiem ir jābūt pamatotiem un katrs gadījums ir jāizvērtē individuāli.
2. Pārskatīt Institūcijā noteikto klientu tikšanās ar piederīgajiem kārtību, kritiski izvērtējot tajā noteikto ierobežojumu samērīgumu, paredzot ikviena institūcijas klienta tiesības tikties ar saviem tuviniekiem bez laika limita ierobežojuma.
3. Nodrošināt nepieciešamos apstākļus, lai visi Institūcijas klienti varētu saturīgi pavadīt laiku, kā arī nodrošināt jēgpilnas nodarbības un aktivitātes, ņemot vērā klientu individuālās vajadzības un veikto izvērtējumu.
4. Izvērtēt Institūcijā esošo darba organizāciju un nodrošināt atbilstošus pasākumus, lai visi klienti (tai skaitā, arī ar kustību traucējumiem un klienti, kas pārvietojas riteņkrēslā), varētu regulāri doties pastaigās svaigā gaisā, pilnvērtīgi piedalīties institūcijas organizētajās aktivitātēs un saturīgi pavadīt brīvo laiku.

Lai nodrošinātu Institūcijā sniegto ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu atbilstību cilvēktiesību standartiem, lūdzu tās administrāciju un tās darbu kontrolējošās un uzraugošās institūcijas (Labklājības ministriju un Rīgas domes Labklājības departamentu) nekavējoši veikt visas nepieciešamās darbības minēto rekomendāciju ieviešanai.

Par tiesībsarga rekomendāciju izpildi un plānotajām aktivitātēm to izpildei lūdzu informēt līdz 2021. gada 15. novembrim.

³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 6. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums>

⁴ Ministru Kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 338 „Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem”
Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291788-prasibas-socialo-pakalpojumu-sniedzjiem>

Pateicos par vizītes laikā sniegto informāciju un sadarbību ar Tiesībsarga biroja pārstāvjiem.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu